

Sofielundsskolan
Rolfsgatan 8
214 34 Malmö

2010-05-20
1 (20)
Dnr: 40-2009:1774

Kvalitetsgranskning av Sofielundsskolan i Malmö kommun

Skolinspektionens beslut

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i Sofielundsskolan. Syftet har varit att bedöma kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen gällande läsprocessen. Granskningen har omfattat skolornas årskurser 4-6. Skolinspektionen har granskat om:

- skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- skolan genomför undervisning i svenska och i de naturorienterande ämnena i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

I begreppet läsprocessen i undervisningen ingår i denna granskning att eleverna får möjlighet att läsa, tala, lyssna och skriva med syfte att utvecklas så långt som möjligt i sin läsutveckling. De kommunikativa sammanhangen handlar om att samtliga elever ges möjlighet att uttrycka sina reflektioner och erfarenheter av lästa texter i ett socialt sammanhang.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionen följer upp de bedömningar som granskningen resulterat i. Senast inom tre månader från dagen för beslutet, dvs. den 20 augusti 2010, ska Sofielundsskolan lämna en redovisning till Skolinspektionen i Lund. Redovisningen ska beskriva de åtgärder skolan har vidtagit och en plan för det fortsatta arbetet.

Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten. Övriga skolrelaterade regelbrister som eventuellt framkommit vid granskningen har rapporterats muntligt till rektorn. Skolinspektionen kommer också att följa upp dessa regelbrister vid nästa tillsyn.

Skolinspektionens granskning av Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4 - 6 i Sofielundsskolan i Malmö kommun

Bakgrund

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen avseende läsprocessen för årskurserna 4-6. Granskningen har berört 31 skolor i 24 kommuner under perioden oktober till december 2009. Av de 31 skolorna är 27 kommunala och 4 fristående skolor. Sofielundsskolan i Malmö kommun ingår i denna granskning. Skolinspektionens övergripande iakttagelser och slutsatser från granskningens samtliga berörda skolor redovisas i Skolinspektionens rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Kvalitetsgranskningens syfte

Den här granskningen syftar till att undersöka om skolan främjar alla elevers läsutveckling genom att skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen. Granskningen ska också undersöka om eleverna får möjlighet att utvecklas i ett kommunikativt sammanhang – dvs. att eleverna får ge uttryck för sina reflektioner och erfarenheter av texter i ett socialt sammanhang. Brister i de berörda skolorna ska uppmärksammas så att skolorna kan förbättra undervisningen när det gäller läsprocessen, med högre måluppfyllelse som följd.

Bakgrunden till denna granskning är att forskning och andra utvärderingar har pekat på försämringar över tid gällande läsprocessens del i undervisningen. De försämringar som framkommit handlar bland annat om hur undervisningen utformats. Dessutom har förutsättningarna för en undervisning av god kvalitet ifrågasatts. Slutligen har elevers resultat i relation till deras läsning blivit sämre.¹

Granskningens bedömningsområden presenteras nedan. Därefter redogörs för de bedömningar och iakttagelser som Skolinspektionen gjort av Sofielundsskolan. Inledningsvis bedöms undervisningen i svenskämnet och därefter följer en bedömning av skolans undervisning i de naturorienterande ämnena. Samtliga områden och kriterier bedöms. I de fall där Skolinspektionen anser att åtgärder behöver vidtas från skolans sida framkommer detta i strecksatser under bedömningstexten. Skolinspektionens bedömningar grundar sig i författningsstöd såväl som forskningsstöd. Tillsammans utgör de underlag för hur skolan bör arbeta med läsprocessen i undervisningen. Det författnings- och forskningsstöd som granskningen vilar på återfinns som bilaga till detta beslut.

De bedömningar som Skolinspektionen har gjort utgår från analyser av olika dokument från skolan. Vidare har en enkät till de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6 använts. Två inspektörer har besökt skolan i fyra dagar och intervjuat rektorn/rektorer, lärare och elever. Dessutom har inspektörerna genomfört klassrumsobservationer. Besöket på Sofielundsskolan gjordes den 20–23 oktober 2009.

Bedömningskriterier

Skolinspektionen bedömer undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån följande bedömningsområden och kriterier:

1. *Organisation av undervisningen:*

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete

¹ För ytterligare bakgrund med tillhörande referenser, se Skolinspektionens övergripande rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

2. *Bearbetning av och kommunikation kring texten:*

- eleverna möter olika slags texter
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms

3. *Miljö och förutsättningar för undervisningen:*

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i ämnet svenska och naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Sofielundsskolan

Sofielundsskolan är en skola som omfattar förskoleklass och årskurs 1–9 med cirka 500 elever totalt. I skolåren 4–6 har skolan läsåret 2009-2010 cirka 100 elever. Arbetslagen för skolåren 4–6 är organiserade horisontellt, dvs. man arbetar i lärargrupper kring en årskurs. I årskurserna 4 och 5 delar två lärare på merparten av undervisningen för alla elever i årskursen. I dessa klasser har eleverna olika lärare i svenska och naturorienterande ämnen. I årskurs 6 finns två separata klasser.

På skolan finns ett fyrtiotal nationaliteter representerade och det talas cirka trettio olika språk. Mer än 80 procent av eleverna är berättigade till modersmålsundervisning. För eleverna i årskurs 6 finns möjlighet att läsa svenska som andraspråk. Skolan tillhandahåller inte svenska som andraspråk för eleverna i årskurserna 4 och 5 men eleverna delas in i grupper bland annat utifrån sina svetskunskaper. Dessa elever har under tidigare skolår haft tillgång till en lärare i svenska som andraspråk under lektionerna i svenska, de samhällsorienterande ämnena och naturorienterande ämnena. Denna resurs finns inte höstterminen 2009. Skolan leds av en rektor som både har det övergripande ansvaret för rektorsområdet och särskilt ansvar för årskurserna 3–6.

Läsprocessen i svenska

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen ser exempel på elevinflytande, men skolan behöver utveckla former för att öka elevernas inflytande över planering och innehåll av undervisningen. Goda exempel på kommunikation och samarbete i undervisningen finns, men skolan behöver utveckla former som stimulerar kommunikation och samarbete i alla klasser.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Enligt svensklärarna utgår en stor del av svenskundervisningen från gemensam läsning av en roman. Här sker läsningen av ett nytt kapitel oftast i helklass varefter eleverna jobbar med uppgifter till det lästa, mestadels enskilt men också i par eller grupp. Elevintervjuer och klassrumsobservationer tyder på att variationen mellan olika klasser är stor så att helklassundervisning dominerar i någon klass medan enskilt arbete är absolut vanligast i en annan. Hur stor del av undervisningen som ger möjlighet till kommunikation och samarbete varierar enligt eleverna mycket beroende på lärare, vilket också framgår av observationerna.

Läro- och elevintervjuerna visar att eleverna har litet inflytande över planeringen i stort. Det vanligaste är att läraren själv planerar lektionspassens innehåll, arbetsformer och arbetssätt. Eleverna kan exempelvis föreslå studiebesök och ibland välja om de vill jobba med en uppgift enskilt eller i par. Under de båda klassrumsobservationerna som Skolinspektionen besökte framkom också att eleverna inte alls varit delaktiga i planeringen.

Bearbetning av och kommunikation kring texten*Skolinspektionens bedömning*

Sofielundsskolan anpassar undervisningen till elevernas intressen och behov bland annat genom "lustläsningsboken", men skolan behöver utveckla former för att utmana samtliga elever så att de kan utveckla hela sin förmåga.

Läsprocessens olika delar – förförståelse, läsning och textbearbetning – tillgodoses i varierande grad i de olika klassrummen men variationen inom den enskilda klassen är liten. Skolan behöver i bearbetning av texter även göra eleverna medvetna vad som kännetecknar olika texter och hur man läser för att uppnå olika syften.

På Sofielundsskolan finns goda ansatser till att skapa kommunikativa situationer i samband med läsning, men både elevintervjuer och klassrumsobservationer visar att variationen mellan klasser är stor. Skolan behöver analysera hur systematiskt kommunikativa miljöer som tillvaratar elevernas erfarenheter och åsikter i samband med läsning kan komma att prägla all undervisning.

Skolan har en god bild av elevernas läsutveckling och uppfyller kraven för bedömning och resultat.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

Enligt elev- och lärarintervjuer läser man främst skönlitteratur på svensklektionerna men även nyhetsartiklar och texter från internet används. Någon gång kan även elevproducerade texter användas. Vid sidan av detta läser eleverna lustläsningsböcker som de väljer själva och recenserar skriftligt. Här menar lärarna att de kan sporra enskilda elever i deras läsutveckling.

Textvalet anpassas enligt lärarna i hög utsträckning till de elever som inte nått så långt i sin läsutveckling. De flesta intervjuade elever upplever texternas svårighetsgrad som "lagom" men vissa skulle vilja ha svårare texter för att få större utmaningar. Enligt lärarna låter de eleverna utvecklas efter sin egen förmåga genom att gradvis öka de

lästa texternas svårighet, men förutom lustläsningsboken läser alla elever oftast samma texter. Exempelvis är det läraren som har valt den gemensamma romanen.

Förförståelse till romanläsningen sker enligt lärare, elever och klassrumsobservation genom återkoppling till vad som hände i förra kapitlet. Det händer också att läraren frågar eleverna vad de tror ska hända i nästa kapitel eller vilka frågor de vill ha svar på. När en helt ny text ska introduceras berättar lärarna att de bland annat använder sig av baksidestext, omslagsbild, tankekartor, studiebesök och film. Varken i lärarintervjuerna eller under lektionsbesöken får Skolinspektionen ta del av exempel på att lärarna efterfrågar eleverfarenheter eller elevåsikter i arbetet med förförståelsen. Inte heller i elevintervjuerna får inspektörerna exempel på detta. De intervjuade eleverna har genomgående svårt att identifiera och koppla eventuella förförståelsemoment till textläsningen.

Vid läsning av ny text uppger lärarna att de varierar mellan de olika formerna: läraren läser högt, eleverna läser högt i tur och ordning, parläsning och enskild läsning. De flesta intervjuade elever upplever inte denna variation. I en årskurs berättar eleverna att läraren läser högt för vissa elever medan andra läser tyst, i en annan läser oftast läraren högt för alla elever, i en tredje läser eleverna oftast enskilt. De båda senare formerna för läsning bekräftas av klassrumsobservationer. Aktiviteter i samband med första läsningen är enligt eleverna inte så vanliga. I intervjun uppger lärarna att de kan stanna upp i högläsningen för att ställa frågor om ordförståelse eller vad eleverna tror ska hända härnäst. Vid tyst läsning går läraren runt i klassrummet och hjälper de elever som fastnat i sin läsning. Båda dessa aktiviteter förekommer under observationerna.

I bearbetningen av texterna menar både rektor och lärare att de i sin undervisning lägger särskild tonvikt vid begrepp och innehållsförståelse eftersom många elever har ett begränsat ordförråd. Textens struktur verkar, enligt intervjuer och observationer, inte behandlas i samma utsträckning. Lärarna berättar att texten oftast bearbetas genom att eleverna, muntligt eller skriftligt, får i uppgift att sammanfatta texten, får öppna frågor på innehållet eller uppgifter kring svåra ord. Elevintervjuerna bekräftar att dessa uppgiftsformer förekommer i varierande grad. Lärarna berättar att de ibland kopplar texter i naturorienterande och samhällsorienterande ämnen till romanläsningen. Det förekommer också att svensklektioner används till att skriva eller läsa texter som ansluter till undervisningen i de naturorienterande och samhällsorienterande ämnena. Under ett av lektionsbesöken läser exempelvis eleverna elevproducerade faktatexter om djur.

De intervjuade lärarna är eniga om att dialog i samband med läsning är viktig i svenskundervisningen. En stor del av denna dialog handlar om att begrepp och innehåll i de lästa texterna. Elevintervjuerna bekräftar att man läser i olika former, går igenom svåra ord och svarar på innehållsfrågor. Två av de tre elevintervjugrupperna upplever att de mycket sällan eller aldrig får frågor som knyter an till deras egna känslor, erfarenheter och åsikter, medan den tredje tycker att de ofta får sådana frågor. Mellan de besökta klassrummen finns stora skillnader i hur man kommunicerar kring det lästa. I ett av klassrummen leder läraren en engagerad helklassdiskussion kring den lästa

texten, i en annan klass skriver eleverna enskilt svar på innehållsfrågor till texten och ingen dialog förekommer. Enligt lärarna är det viktigt att fånga upp och diskutera elevernas egna erfarenheter och åsikter i samband med läsningen, men man tycker samtidigt att det finns en risk att man förlorar fokus på texten.

I intervjuerna med lärare och elever framgår det att de har diskuterat vad som skiljer en faktatext eller tidningsartikel från en skönlitterär text. I övrigt tyder varken intervjuer eller observationer på att olika texttypers kännetecken diskuteras i någon större utsträckning. När det gäller klassrumsdiskussioner kring lässtrategier inriktar sig dessa, enligt lärarna, mer på vad man gör om man stöter på ett obekant ord än olika sätt att angripa olika texter.

För att bedöma elevernas läsutveckling använder skolan läsutvecklingsschema. Även eleverna är införstådda med sin egen nivå enligt detta schema och vad som fordras för att nå nästa nivå. I övrigt används och diskuteras Skolverkets diagnosmaterial *Nya Språket lyfter* och *Språket på väg* för att bedöma elevernas läsutveckling i förhållande till de nationella målen. Dessa bedömningar uppger lärarna att de använder för att försöka hitta texter som passar. Skolinspektionen ser emellertid inga exempel på individanpassade texter eller uppgifter. Enligt både rektor och lärare förs diskussioner kring bedömning av elevers läsning genom läsutvecklingsschema och det nationella provet. Rektorn menar att resultaten på nationella provet årskurs 5 2009 inte var tillfredsställande. Dock tror rektorn att de kommer förbättras till vårterminen 2010 eftersom det kvalitetsarbete som sattes igång i samband med inspektionen 2005 då kommer att få fullt utslag. Bland annat har förra årets elever i årskurs 5 inte haft samma tillgång till specialpedagoger under de tidiga skolåren och har bytt lärare upprepade gånger.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

I läroplanen (Lpo-94) står det att eleven skall ha tillgång till bibliotek och datorer för att själv kunna söka och utveckla kunskaper. Skolinspektionen bedömer på de här punkterna att den fysiska miljön inte stödjer läsprocessen. Skolans organisation stödjer läsprocessen genom kompetensutveckling kring metoder för läsutveckling.

Samarbetet och samplaneringen kring elevernas läsutveckling fungerar inom årskurserna, men skolan behöver utveckla rutiner för att skapa en samsyn mellan årskurserna. Rektor fungerar som stöd för lärarna i deras arbete med elevernas läsutveckling.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

På grund av pågående ombyggnad har inte skolan ett fungerande skolbibliotek som är tillgängligt för eleverna. Ombyggnaden beräknas vara klar hösten 2010. Enligt både lärar- och elevintervjuer besöker en del elever på egen hand en närliggande biblioteks-filial. Tillgången till böcker och hur dessa exponeras varierar mycket mellan klassrum. I vissa klassrum där läraren utnyttjar Pedagogiska centralens temaboklådor finns det ett relativt rikt utbud av skönlitteratur och facklitteratur medan utbudet av relevanta böcker i ett annat klassrum är magert. Vissa elever är nöjda med tillgången på texter medan andra är missnöjda med utbudet. Genomgående saknas läsmiljöer och tillgång-
en till datorer i undervisningen upplevs av både lärare och elever som bristfällig.

Samtliga undervisande lärare har lärarexamen. I årskurserna 4 och 5 används lärarna efter kompetens, där de två pedagogerna i varje årskurs undervisar i de ämnen som ingår i deras examen. Även i årskurs 6 har de undervisande lärarna utbildning i sina ämnen.

Rektor menar att skolan satsar mycket på språkutveckling. Skolan har bjudit in föreläsare, gjort studiebesök och initierat studiecirkel kring metoder för läsutveckling för samtliga 4–6-lärare. Dessa studiecirkel upplevs också som meningsfulla av lärarna.

Rektor deltar i de flesta arbetslagsmöten och säger sig ha en god inblick i elevernas läsutveckling. Lärarna upplever att de har stöd från skolledningen i sitt arbete med elevernas läsutveckling. Samarbetet och samplaneringen kring elevernas läsutveckling fungerar bra i det lilla arbetslaget, det vill säga mellan de lärare som arbetar i samma årskurs. Samarbetet mellan årskurserna sker mest i arbetet med kursplanerna.

Läsprocessen i naturorienterande ämnen**Organisation av undervisningen***Skolinspektionens bedömning*

Skolinspektionen ser att eleverna ges möjlighet till kommunikation i en av årskurserna och att det finns goda ansatser till kommunikation i övriga klasser, men skolan behöver verka för att alla elever ges möjlighet till kommunikation där elevernas erfarenheter och åsikter tas tillvara i undervisning.

Skolinspektionen ser exempel på elevinflytande, men skolan behöver utveckla former för att öka elevernas inflytande över planeringen och innehåll av undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Samtliga intervjuer och observationer pekar på att merparten av undervisningen i naturorienterade ämnen genomförs i helklass. Under de besökta lektionerna dominerar helklassundervisning men under samtliga lektioner får eleverna även möjlighet att arbeta enskilt eller i grupp. De intervjuade lärarna menar att ett klassrum med kommunikation där alla deltar är önskvärt men svårt att realisera. Klassrumsdiskussioner är ofta svåra att genomföra eftersom de inte alltid kan få till stånd ett klassrumsklimat där alla elever är beredda att lyssna på varandra. I årskurserna 4 och 5 grupperas eleverna efter intresse och förmåga vilket enligt lärarna har lett till ett bättre samtalsklimat där fler elever aktivt deltar i diskussionerna.

Lärarna tycker att det är svårt att ge eleverna något större inflytande över undervisningen eftersom eleverna inte är vana vid det. Exempel på elevinflytande kan enligt lärarna vara att eleverna till viss del får vara med och bestämma vad de vill lära sig inom ämnesområdet. I en intervju säger eleverna att de ibland får bestämma om de ska jobba med uppgifterna till texten enskilt eller i par. I övrigt upplever eleverna sitt inflytande på lektionerna som mycket litet. Eleverna i en elevgrupp tycker att det är bättre om läraren bestämmer. Samtliga av de lektioner som Skolinspektionen besökt styrdes helt av lärarens planering.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Sofielundsskolan varierar organisationen av undervisningen för att anpassa till elevernas intressen och behov. Dock behöver skolan finna former för att utmana alla elever så att de kan utveckla hela sin förmåga.

Läsprocessens olika delar – förförståelse, läsning och textbearbetning – tillgodoses i samtliga klasser, men för att göra läsningen mer meningsfull behöver skolan, med hjälp av befintlig kompetens, ge större utrymme åt elevernas erfarenheter och åsikter. Vidare behöver skolan lägga större tonvikt vid att diskutera olika texttypers kännetecken samt lässtrategier.

På skolan finns goda exempel på meningsfull kommunikation kring det lästa, där elevernas erfarenheter och åsikter tas tillvara. Dock behöver skolan, med hjälp av befintlig kompetens, verka för att sådan kommunikation präglar alla klassrum.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

Enligt både lärar- och elevintervjuerna är det huvudsakligen läraren som bestämmer vilka texter som ska läsas. I de flesta fall hämtar och bearbetar lärarna texter från internet och andra källor eftersom de upplever lärobokstexter som för svåra. Enligt lärare och elever läser oftast alla elever samma texter. Texternas svårighetsgrad anpassas ofta till de elever som inte nått så långt i sin läsutveckling, och lärarna menar att det är svårt att utmana de goda läsarna. Eleverna tycker att texterna oftast är lagom svåra men ibland är de för lätta. De upplever inte att de då kan få en mer utmanande text. Lärarna bekräftar att de inte alltid utmanar de duktiga läsarna. Under lektionsbesöken anpassas inte texterna efter elevernas behov.

Den första läsningen av en text sker enligt både lärare och elever oftast högt i helklass. Vanligast är att läraren läser och eleverna följer med i texten men i vissa klasser får eleverna turas vid att läsa. Enligt en av de intervjuade elevgrupperna kan det hända att eleverna får läsa enskilt om läraren vill ha lugn och ro. I de observerade klassrummen läser läraren texten högt för eleverna som följer med i texten. I ett fall överläts högläsningen till elever på elevbegäran. Under samtliga klassrumsobservationer gör läraren pauser i läsningen där läraren exempelvis ställer frågor, förklarar ord eller återkopplar till experiment.

Enligt lärarna är arbetet med elevernas förförståelse mycket viktigt i undervisningen i naturorienterande ämnen eftersom de texter eleverna läser upplevs som svårare än texterna i svenska. Återkoppling till tidigare lektioner i de naturorienterande ämnena är också viktig. Tankekartor och centrala begrepp används ofta. Experiment, bilder, modeller, drama och frågor om vad eleverna redan vet används också. Elevintervjuer och observationer bekräftar detta. I en klass utför läraren experiment för att ge förförståelse, i en annan klass använder sig läraren av modeller och bilder och i en tredje klass genomför läraren i dialog med eleverna en grundlig repetition av vad de lärt sig under tidigare lektioner i de naturorienterande ämnena. Under ett lektionsbesök visar och diskuterar läraren modeller och bilder med eleverna för att skapa förståelse. Sammantaget visar intervjuer och observationer att arbetet med elevernas förförståelse utgör en större del av undervisningen i de naturorienterande ämnena än av svenskundervisningen.

Enligt lärarna ligger fokus i textbearbetningen på att eleverna ska förstå texten. Detta visar de genom att de kan förklara viktiga begrepp, besvara innehållsfrågor eller sammanfatta det de läst. Eleverna bekräftar denna bild och upplever att de jobbar med dessa uppgifter för att läraren ska se att de förstått. I samtliga elevintervjuer berättar eleverna att de ibland ritar bilder till det lästa. Texterna bearbetas också i helklass genom diskussioner och genomgångar av elevernas uppgifter. Här kan man också diskutera bilder eller dramatisera. Under observationerna är bearbetningen och kommunikationen kring texten med ett undantag nära knutna till den faktiska texten. Kopplingar till elevernas erfarenheter och åsikter är mer sällsynta.

I samtliga besökta klassrum förs dialog. Elevintervjuer och observationer pekar dock på stora skillnader mellan olika lärare och klasser när det gäller att utnyttja elevernas erfarenheter och åsikter. I två av klasserna styrs all dialog av läraren. Läraren ställer frågor med ett givet svar som eleverna efter handuppräknings besvarar. I det tredje klassrummet är flerstämmigheten mer påtaglig. Elevernas egna funderingar, upplevelser och erfarenheter tas tillvara och uppmuntras och blir en del av diskussionen. Samtliga intervjuade elever upplever att de får komma till tals under lektionerna.

Enligt lärar- och elevintervjuer läggs inte stor vikt vid att diskutera olika texttyper och deras kännetecken i undervisningen i de naturorienterande ämnena. Under ingen av observationerna behandlas olika texttyper eller lässtrategier.

Bedömningen av elevernas läsutveckling är enligt lärarna kopplad till svenskundervisningen. De texter som används vid bedömning av elevernas läsutveckling kan ibland vara faktatexter av NO-karaktär. Utöver det gör man ingen specifik bedömning av elevernas läsförmåga i de naturorienterande ämnena. På läsprovet till nationella provet har eleverna ofta bättre resultat på den skönlitterära delen än faktadelen.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

I läroplanen (Lpo-94) står det att eleven skall ha tillgång till bibliotek och datorer för att själv kunna söka och utveckla kunskaper. Skolinspektionen bedömer på de här punkterna att den fysiska miljön inte stödjer läsprocessen.

Samtliga undervisande lärare i de naturorienterande ämnena har lärarutbildning och ämneskompetens. Skolans organisation stödjer läsprocessen genom kompetensutveckling kring metoder för läsutveckling.

Samarbetet och samplaneringen kring elevernas läsutveckling fungerar inom årskurserna, men skolan behöver utveckla rutiner för att skapa en samsyn mellan årskurserna. Rektor fungerar som stöd för lärarna i deras arbete med elevernas läsutveckling.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Eftersom skolan saknar skolbibliotek har eleverna små möjligheter att själva söka litteratur till NO-undervisningen. I övrigt överensstämmer i stort den fysiska miljön med beskrivningen som finns under avsnittet ovan om fysik miljö i undervisningen i svenska. I något klassrum är tillgången på NO-böcker god medan den i ett annat är mager. Vissa elever är nöjda med tillgången på texter medan andra är missnöjda med utbudet. Genomgående saknas läsmiljöer och tillgången till datorer i undervisningen upplevs av både lärare och elever som bristfällig.

Samtliga undervisande NO-lärare har lärarutbildning och ämneskompetens. Som kompetensutveckling deltar NO-lärare tillsammans med svensklärare i en studiecirkel kring metoder för läsutveckling. Lärarna ser denna kompetensutveckling som mycket meningsfull. I de horisontella arbetslagen i åk 4 och 5 diskuterar NO-lärarna ofta elevernas läsutveckling med svensklärarna. I årskurs 6 är samarbetet kring elevernas läsutveckling mindre utvecklat.

Rektor deltar i de flesta arbetslagsmöten och säger sig ha en god inblick i elevernas läsutveckling. Lärarna upplever att de har stöd från skolledningen i sitt arbete med elevernas läsutveckling.

I ärendets slutliga handläggning har undervisningsråden Monika Ivarsson och Marita Bergman samt utredaren Lena Stadler deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Bertil Karlhager
Enhetschef

Anders Nilsson
Utredare

Kopia till: Malmö kommun

Bilaga 1**Bedömningsunderlag**

Den konkreta granskningen och de beslut som Skolinspektionen har fattat utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa kommer från författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan ett antal bedömningskriterier fastställts från Skolinspektionens sida och utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier. Det första handlar om att *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete*. Alla elever ska, enligt författningstext, "få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga". En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.² Utifrån forskning utgår kriteriet från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.³ En aktiv lärare skapar möjligheter till kommunikation och samverkan mellan lärare och elever samt mellan eleverna. Exempel på detta är att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.⁴

Det andra kriteriet handlar om att *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*. Bedömningsstödet för detta är att läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande. Enligt skollagen ska alla i skolan verka för att de demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, ska omfatta alla elever.⁵ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.⁶

Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervis-

² Lpo 94, Kursplanen i svenska.

³ Dysthe (1996).

⁴ Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

⁵ Lpo 94, 2.2

⁶ se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

ningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om att *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* är att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterande ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig. Det innebär dels ett naturvetenskapligt sätt med dess systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.⁷ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.⁸ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå d.v.s. även ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.⁹

För kriterierna *lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten* och *eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen* bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften. Svenskämnet utvecklar tillsammans med andra ämnen i skolan elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁰

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹¹

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen av en text ska hjälpa eleverna att förstå en text. Den är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bear-

⁷ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

⁸ Lpo 94.

⁹ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁰ Lpo 94.

¹¹ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

betningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det också väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts upp och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹²

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han gör det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.¹³

Genom bearbetningen av texten ska eleven erhålla en djupare läsförståelse av texten, där elevens kunskaper och erfarenheter ska utvecklas och fördjupas. Bearbetningen rör både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. I en bearbetning av texters struktur ska eleven få en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.¹⁴

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttypers kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.¹⁵

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I samband med att de läser och samtar om en text blir elevens tankar formulerade. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.¹⁶ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.¹⁷

I kriteriet *varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms*, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedago-

¹² Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

¹³ Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

¹⁴ Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002).

¹⁵ Se Ewald (2007).

¹⁶ Thorson "(2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

¹⁷ Løkenstgard Hoe, (2002), Molloy (1996).

giska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.¹⁸

Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. Detta grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.¹⁹ Vidare beskriver forskning att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Vidare är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull.²⁰

De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*. Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen. Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal m.m.²¹

¹⁸ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹⁹ Lpo 94

²⁰ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

²¹ Lpo 94

Bilaga 2**Referenslista**

- Appleyard JA., (1990), *Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.*
- Brink L., (2009), "Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), *Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Brink L (2005), "Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), *Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola.*
- Brink L., (2000), *Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.*
- Bryman, A., (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.*
- Dysthe O., (1996), *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.*
- Ejlertsson G., (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.*
- Ewald A., (2007), *Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.*
- Fast C., (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.*
- Gustafsson, J-E. och Rosén, M., (2004), *Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Myndigheten för skolutveckling.*
- Hedeboe B. (2002) *Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp*
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder.* Lund.
- Hultin E. (2009) *Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemman och möjligheter.*
- Hultin E. (2006) *"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning"* Örebro Universitet.
- Jönsson K red.. (2009) *Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Keene EO - Zimmermann S (1997) *Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop*
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
- Kuyumcu E. (2004) *Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*
- Langer J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*
- Liberg C., (2009), "Svenska elevers läsförmåga" i *Perspektiv på läsning, Svenskläraryrkeföreningens årskrift 2009.*

- Liberg C., (2006), "Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.
- Liberg C., (1996), "Läsförståelse" i Gisela Håkansson& Ulrika Nettelbladt red. *Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996*
- Liberg C., (1993), *Hur barn lär sig läsa och skriva*.
- Limberg L., (2002), *Informationssökning och lärande 2002*.
- Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*.
- Løkensgard Hoel T., (2002), *Skriva och samtala*.
- Malmgren LG., (1997), *Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv*.
- McCormick K., (1994), *The culture of reading and the teaching of English*.
- Molloy G., (2002), *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*.
- Olin-Scheller K., (2006), *Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*.
- Rosenblatt L., (2002), *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*
- Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet* (2006).
- Skolverket (2008), *Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9*.
- Skolverket (2007), *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304*.
- Skolverket (2007), *Pirls 2006. Läsförståelse hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305*.
- Skolverket (2006), *Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser*.
- Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251*.
- Skolverket (1998), *Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitetsgranskningar*.
- Smidt J., (2004), *Sjanger og stemmer i norskrommet*.
- Smidt J., (1989), *Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant*.
- SOU 1997:108 (1997) *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*.
- Thorsson S., (2005), *Den dubbla receptionen: om litteratursamtal mellan elever och deras svensklärare*.
- Torell Ö. (red.), *Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002*.

Regeringsbeslut U97/4444/S. Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitetsgranskningar år 1998.

Reichenberg M., (2008), *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*.

Reichenberg M., (2006), "Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.

Reichenberg M., (2000), *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*

Vygotskij L.S., (1934/2001), *Tänkande och språk*.

Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A., (2006 A) "Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.